

ПОГЛЯД У МАЙБУТНЄ

ПРОБЛЕМИ РЕАБІЛІТАЦІЇ РАДІОАКТИВНО ЗАБРУДНЕНИХ ЛІСІВ УКРАЇНИ

26 квітня 1986 року катастрофа на Чорнобильській АЕС завдала непоправного лиха навколишньому середовищу нашої держави. Згубну дію мирного атома зазнали ліси 18 областей України.

Найбільше від радіоактивного забруднення постраждали ліси Житомирської, Рівненської, Київської, Чернігівської і Волинської областей. У цьому регіоні України зосереджено майже 40 % лісових площ держави, на які припадають значні обсяги заготівлі деревини, харчової і технологічної сировини. Загалом 1,2 млн. га, або 39 % лісових площ у 18 областях України мають щільність радіоактивного забруднення ґрунту цезієм-137 понад 1 Кі/км². Такі ліси в Житомирській, Рівненській і Київській областях займають більше половини, а в Чернігівській області — 30 % від площі лісового фонду підприємств. У Лісостеповій зоні України (Черкаській, Вінницькій, Тернопільській областях) площі забруднених лісів менші. Тут вони складають 12-18 % від загальної площі лісів.

Радіоактивне забруднення лісів призвело не тільки до обмежень у використанні продукції лісового господарства, а й до змін в організації і в технологіях проведення лісогосподарських робіт, а також до значних структурних реорганізацій. Так, в об'єднанні „Ки-

ївліс" були ліквідовані Чорнобильський і Новошепелицький держлісгоспи, ліси яких відійшли до 30-кілометрової зони ЧАЕС. В об'єднанні „Житомирліс" на базі частини Овруцького і Народицького держлісгоспів створено спеціалізований Овруцько-Народицький держлісгосп, куди відійшли 92 тис.га найбільше забруднених насаджень обох підприємств.

Внаслідок високої щільності забруднення насаджень радіоцезієм (понад 15 Кі/км²) у лісовому фонді України за межами 30-кілометрової зони ЧАЕС лісогосподарська діяльність заборонена на площі 40,8 тис. га, а використання деревини — на площі 157 тис. га, харчових ресурсів лісу та лікарсько-технологічної сировини на площі 1190,5 га.

Головною продукцією лісового господарства є деревина, де поступово збільшується вміст радіонуклідів внаслідок приростання післячорнобильських шарів деревини та дифузії радіонуклідів з периферійних шарів до внутрішніх. На 2003 рік питома активність радіоцезію у неокореній деревині в насадженнях північних районів Житомир-

ської області при щільності забруднення від 3 до 15 Кі/км² коливається від 80 до 1400 Бк/кг, окореної 50-1100 Бк/кг, у Київській області відповідно 70-820 та 45-300 Бк/кг. В інших поліських областях України показники вмісту радіоцезію в деревині нижчі і не перевищують 740 Бк/кг (діючий норматив для дров паливних).

За останні 10 років питома активність радіоцезію в деревині зросла у 2 рази і останні 5 років майже не змінюється. Така ситуація буде спостерігатись ще протягом 3-5 років, а потім почнеться поступове зниження радіоактивності деревини з періодом напівочищення 15-20 років.

До чорнобильської катастрофи висока продуктивність і біологічна стійкість антропогенних лісів Полісся України підтримувалась завдяки своєчасному проведенню науково обґрунтованої диференційованої системи лісогосподарських заходів. У лісових масивах з високим радіоактивним забрудненням (зона відчуження ЧАЕС та зона безумовного відселення) догляд за лісом був зупинений, а лісокористування заборонено.

Значне погіршення санітарного стану радіоактивно забруднених насаджень поступово може призвести до втрат продуктивності деревостанів, а несвоєчасне використання стиглого лісу — до зниження якості деревини, збільшення пожежної небезпеки та створення потужних осередків шкідників і хвороб лісу. Для стабілізації і покращення ситуації необхідно переходити до реалізації комплексу активних лісогосподарських заходів з урахуванням темпів природних процесів самоочищення біогеоценозів і зміни радіаційної ситуації.

Після аварії на Чорнобильській АЕС минуло 18 років. За цей період внаслідок фізичного розпаду радіонуклідів, перерозподілу їх між компонентами лісових екосистем радіаційна ситуація в забруднених лісах суттєво змінилась і стала стабільною. Це дає підстави для розгляду питань реабілітації радіоактивно забруднених лісів і залучення їх до господарської діяльності.

Вже нині певну частку забруднених радіонуклідами лісових площ можна використовувати для заготівлі тієї чи іншої продукції лісового господарства, а також проведення деяких лісогосподарських робіт, що були раніше заборонені.

Питання реабілітації лісів на забруднених радіонуклідами територіях необхідно розглядати як складову загальної проблеми реабілітації площ, постраждалих внаслідок аварії на ЧАЕС та мінімізації її наслідків. З цією метою в першу чергу необхідно розробити критерії та методологічні основи реабі-

літації лісів. Саме від цих розробок залежатиме об'єктивність вжитих заходів.

Найповніше нині обгрунтовано методологію, принципи, критерії та концепцію і програми реабілітації сільського господарства або сільськогосподарських земель. Що стосується лісового господарства, лісів, то відносно їхньої реабілітації є невелика кількість публікацій, але вони мають декларативний характер.

На наш погляд, методологія реабілітації лісогосподарського виробництва і лісів має базуватися на таких принципах:

- виключення невинного переопромінення працівників лісового господарства і місцевого населення внаслідок господарської діяльності на лісових землях, або при заготівлі недеревної продукції лісу;
- виключення виробництва продукції лісового господарства, радіоактивне забруднення якої перевищувало б допустимі рівні вмісту радіонуклідів;
- поступового здійснення комплексних заходів щодо реабілітації лісових земель і лісогосподарського виробництва;
- забезпечення постійного моніторингу за радіаційною ситуацією і її прогнозу.

Під реабілітацією лісових земель потрібно розуміти поступове поновлення господарської діяльності і використання продукції лісового господарства на територіях, забруднених радіонуклідами.

Реабілітація використання продукції лісового господарства — це поступове поновлення використання лісових ресурсів, що було припинено чи обмежене внаслідок перевищення допустимих рівнів вмісту радіонуклідів.

Прикладом поновлення одного з видів господарської діяльності в забруднених лісах може бути нарощування протягом 1999-2003 років підприємствами ДЛГО "Волиньліс" обсягів заготівлі дикорослих плодів і ягід з 48,2 до 313,9 тони. Поновлення заготівлі дикорослих плодів і ягід, лікарських

рослин і грибів зараз уже можливе також в лісах окремими підприємствами ДЛГО "Черкасиліс" та "Чернігівліс"

Для оцінки радіаційної ситуації в лісах, оцінки пропонованих заходів щодо їхньої реабілітації, а також визначення ефективності захисних заходів необхідно використовувати такі критерії:

- щільність радіоактивного забруднення ґрунту;
- питому активність радіонуклідів у продукції лісового господарства;
- індивідуальну дозу опромінення працівників на конкретних видах лісогосподарського виробництва;
- колективну дозу внутрішнього опромінення від уживання продукції лісового господарства.

Організаційною основою по реабілітації лісів має стати план поетапного переходу лісових площ з обмеженим режимом господарювання до площ з вищим рівнем лісокористування. На основі цього плану раз у 5 років або в інший термін можна здійснювати перегляд режиму ведення лісового господарства в забруднених насадженнях.

Для проведення поступової реабілітації лісів необхідний також електронний банк даних, який характеризує сучасні рівні щільності радіоактивного забруднення лісових кварталів.

Всі заходи для забезпечення реабілітації радіоактивно забруднених лісів мають здійснюватись у межах Національної програми мінімізації наслідків аварії на ЧАЕС при гарантованій державній фінансовій підтримці.

Володимир ЛАНДІН,
головний спеціаліст відділу охорони
праці Держкомлісгоспу України,

Володимир КРАСНОВ,
директор Поліського філіалу
УкрНДІЛГА

